

очи, под ударом Турака нестајао комад по комад Царства, епископ Марко не говори ни о чему другом до о црквеним питањима и духовном свету. Далеко од двора у Крушевцу и од Лазаревих моштију у Раваници, он је далеко и од световних управљача и од светских догађаја. Ни у животу ни у написима он се не удаљава од краја у којем се родио. Везан за Пећ и околину, за чланове породице из које је потпкао и за њене цркве, епископ Марко је и писао о личностима које су, као и он, биле везане животом и радом за Пећ: о архиепископу Никодиму, о патријарху Јефрему, о своме оцу и матери, о рођацима и о себи. Међу значајнијим писцима нашег средњег века, епископ Марко је први за кога би се могло рећи да је локалан писац и од локалног значаја.

У исто време кад је епископ Марко писао у Пећи Живот св. патријарха Јефрема, у суседним Дечанима игуман Григорије Цамблак је састављао Живот краља Стефана Дечанског. Епископ Марко и игуман Григорије Цамблак су се, свакако, и лично знали и не једном видели и разговарали. Иетих схватања као теолози, били су различити по свом животу и по начину писања.

Туђин који се задржао код нас на пролазу, Григорије Цамблак је рано кренуо у свет, из Бугарске, из породице чији су чланови у неколико држава били високи државни функционери и црквени великодостојници. Не зна се национално порекло Цамблака; припадали су оном народу у чијој су средини правили каријеру. Један предак Григоријев био је висок службеник на двору бугарског цара Јована Александра; стриц његов Кипријан, коме је и биографију саставио, био је митрополит руски; и бугарски патријарх Јевтимије, о коме је такође писао, био му је, мисли се, сродник. Иако је лутао од једне земље до друге и оставио многе своје поступке неразјашњеним, Григорије Цамблак је одржао циљ за одређеним циљем. Рођен око 1364 у Трнову, где је учио, замонашио се и, кад му је могло бити двадесет година, отишао у Свету Гору, где је, верује се, ушао у братство манастира св. Атанасија. Како су Турци, узевши Трново и узевши Видин, покорили бугарске земље, Григорије Цамблак није више имао разлога да се враћа у Бугарску. Упутио се у Цариград, а оданде у Молдавску, да онде постане игуман манастира Сучаве и Њамца. К нама је дошао после 1402, у време кад се, након пораза турског код Ангоре, осећала сигурност у

1406
1415
митрополит
Крушевца

осна
штене
Српског
митрополита

364.

1402.

1418. ... као ...
 држави деспота Стефана, и постао игуман манастира Дечана. Није се ту дуго задржао. На Видећу пред собом пер- спективе, већ 1406, или најдоцније, 1409, отишао је у Русју, где је, 1415, постао митрополит кијевски. Учествовао је, 1418, на сабору у Констанцу, на коме је суђено Јану Хусу и бирани нови папа. Умро је у зиму 1419—1420. у Спелдјефовој црквињи људи нису били мање склони авантури по влаци.

Појава Цамблакова у нашој средини није обична, као што ни његови списи, у поређењу с другим списима код нас, нису обични. Његов случај није ни изузетан у раздобљу у којем је искронуо. По пропасти Царства, један странац, Бугарин пореклом, пустињак Јефрем, изабран је за патријарха српског и сео на престо св. Саве. Четврт века доцније, други странац, такође рођен у Бугарској, постаје ево игуман једног од најславнијих манастира српских, краљевске лавре у Дечанима. У међувремену, целе групе монаха се склањају испред Турака у Србију из Бугарске и Византије, између осталих центара и из Парорије, у јединоме трепутку главног седишта хезихаста. Емигранти су утицали на промену, не само националне, него и духовне структуре нашег монаштва — с њиховим доласком је ојачао култ пустињаштва и проширила се примекa хезихастичког учења. Сасвим природно, напоредо с тим је дошло до промена и у књижевности, и не толико у темама колико у идејама.

Не може се рећи за Цамблака да у својим књижевним радовима није изнео похвалних речи за српску земљу и њене државне управљаче. Али његов однос према српској историји и њеним репрезентативима није једнак односу других наших средњовековних писаца; гити су у њега исте тенденције, нити иста суђења о догађајима и личностима о којима прича. У свим животописима састављеним код нас у XIII и XIV веку, краљеви су приказани као праведни и мудри владари, као борци за веру, победници у биткама и градитељи дворова и манастира. У дубокој религиозној и националној атмосфери која их обавија владају строге и тешке мисли, али у њима има и духовне ведрине, стаја световне атмосфере и осећања поноса. Изузетак чине жи-

¹⁰ П. Поповић, Предговор уз Старе српске биографије XV и XVII века, у преводу Л. Мирковића, Београд, 1936, стр. XII—XXXVI; В. Киселковъ, Митрополитъ Григориј Цамблакъ, Софија, 1943, стр. 4—29; Е. Turdeanu, Grégoire Camblak, „Revue des études slaves“ XXII (1946) 48—81; В. Велчевъ, Творчество на Григориј Цамблакъ, „Бзик и литература“, XVI, Софија, 1961, 15—38; Ђ. Сп. Радојичић, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград, 1963, 175—182.

тија и слова о ...
 и о жртви пал ...
 толико има у ...
 Цамблак саста ...
 његовог списа ...
 коју ченика м ...
 чанима. И Али ...
 страдао од ил ...
 њего, невин, од ...
 сфера, него и ...

Без сумње пише биограф Дечански није стиру чији је блак. Ранији настављач, н стављен пре

— у томе ж божна дела спис је нас Узевши да чанског, Гри празнину и мајући тај — он је до догађаје и историјски једног вла чанског ид славне црк

Уоредо чанског, Г предака с тељ, већ мањине п цркву јер и басана“ народом краља Ми према сш

“ Орд српске сл ковић у 1936, стр.

настира Де-
сабом пер-
као је у Ру-
учествовао
уђене Јазу
419—1420.¹⁰
ље склопи

обична, као
исима код
у раздобљу
н странац,
за патри-
а доцније,
во игуман
ске лавре
склањају
с, између
у главног
омену, не
монаштва
за и про-
риродно,
ности, и

кевним
у-и-за
српској
су дру-
га исте
ностима
им код
аведни
иткама
тиозној
роге и
стаја
е жи-

XV и
XXVI;
13, стр.
XXII
„Език
ворци

и слова о кнезу Лавру, о коме се пише као о мученику,
и о жртви палом у борби са иновацијом — колико нада
Дамблук има у њима осећања туге и очајања. И Григорије
његовог списа и гласи тако: Живот и подвизи светог вели-
комученика међу царевима Стефана српскога, који је у Де-
чанима. Али владар мученик о коме Дамблук пише није
страдао од иноплеменика, ни у борби за државу и веру,
него, невин, од свога оца и од сина. То није само друга ати-
фера, него и друга проблематика.

Без сумње, основни разлог да Григорије Дамблук на-
пише биографију краља Стефана Дечанског био је тај, што
Дечански није имао житије ни службу за помен у мана-
стиру чији је он био оснивач и чији је игуман постао Дам-
блук. Ранији животопис краљев, који је игуман постао Дам-
блук, није животопис светитеља него владара, са-
стављен пре но што је Стефан Дечански проглашен за свеца.
У томе животопису главни момент не чине краљева по-
божна дела и подвизи, већ његова победа код Вељбужда,
ста је настао за тријумфалне владавине цара Душана.
Узевши да поново састави животопис краља Стефана Де-
чанског, Григорије Дамблук је испуњавао једну литургијску
празнину и радио један посао за потребу цркве. Али, уз-
имајући тај посао — и то је други разлог његовог писања
— он је добијао могућност да друкчије осветли историјске
догађаје и да на нов начин оцрта карактере и поступке
историјских личности о којима пише. Више него биограф
једног владара, Дамблук је у Животу краља Стефана Де-
чанског идеолог хезихазма и апологет јединствене право-
славне цркве.

Уредсредивши се сав на личност краља Стефана Де-
чанског, Григорије Дамблук помиње од даљих краљевих
предака само Симеона Немању, који за њега није свети-
тељ, већ „добри војник великога војводе Христа“, а Не-
мањине потомке слави једино стога што „нису узмућивали
цркву јеретичким валтима... и јелјанским мигрисом жртава
и басана“, него „благочастиво и богомудрено“ управљали
народом и војском. Дамблук нема ни речи хвале за владу
краља Милутина нити објашњења за његов сурови поступак
према сину, али зато зна да каже како се отац дивио Сте-

¹⁰ Оригиналан текст објавио Ј. Шафарик у „Гласнику Друштва
србске словесности“ XI, Београд, 1859, стр. 35—94; преглео Л. Мир-
ковић у Старим српским биографијама XV и XVII века, Београд,
1936, стр. 3—40.

у. или сам цар иницијални овч
ауриде цар Липша ирели овч

Фану кад се овај вратио из просјачства и како се стидео
неговог „лесомисленог“ живота. Поготову Цамблак има само
један писац, Данилов изостављач, говорио је о судбини Сте-
фана Дечанског обавриво и дискретно, истина и зато што је
радио свој састав за владе цара Душана; Цамблак говори
о тријумфној крају Стефана Дечанског са огорчењем, али
не једино стога што више нема Неманића и што би био
зналац истине, већ и зато што је непријатељски расположен
према цару Душану — он му није могао, као и сви црквени
људи по просјачки Царства, опростити што се кривисао за
императора Срба и Грца и доврдо до раскола српске и грчке
цркве. Григорије Цамблак не мисли добро ни о царици Је-
лени. По њему, није само царичин челик Ивоје био тиранин,
већ та је и она постезила „неправедно и немобожно“. За
Цамблака се, сигурно, и цар Душан „неправедно и непо-
божно“ прогласио за цара.

Извор идеологије Цамблакове открива се на ономе ме-
сту његовог списа где он даје Стефану Дечанском одлучу-
јућу удну у тријумфу хезихазма у православној цркви.
По њему, цар Андроник је одлучио да уништи Варлаамов
покрет на иницијативу Стефанову када је овај пребивао
на цареву двору прогнан од оца из своје земље. Цамблак
то тврди како је могао знати да је Варлаам приспео у Ца-
риград на дванаест година по одласку Стефану и да је
Стефан био одавно умро кад је осуђена Варлаамова јерес.
Ако је који српски владао могао бити наклоњен хезихазма,
то је цар Душан, коме не би била сувишна њихова подршка
при његовом учвршћењу и распрострањању Царства. Што
Григорије Цамблак не убраја њега у заштитника хезихаста
него Стефана Дечанског, то није само ради тога да овог
узвик, него и да цара Душана умањи, утолико пре уколико
да је сматрао за њиховог противника. Тријумф хезихазма,
зна се, припремио је Григорије Синајит, византијски монах
који је, услед честих упада Турака, напустио Свету Гору
и склонио се у тракијска планина, у Парорију, где је нашао
заштитника у бугарском цару Јовану Александру, чијом је
сестром Јеленом био ожењен цар Душан. Одатле, из Паро-
рије, прешао се хезихазам у словенске земље, имајући за
протагонисте, у Бугарској, патријарха Јевтимија, у Русији
кијевски митрополита Кипријана, код нас патријарха Је-
фрема, који нам је дошао из Бугарске за владе цара Ду-
шана. Хезихаст, као и његов учитељ Јевтимије и стриц

В. Марковић, в. д., стр. 126—128; J. Meyendorff, на п. м.

за ње се цар Душан
привлачио и негодовао

свада... афирмације

хезитанцијом учене

Кипријан, Григорије Цамблак је узео жестокост и живот краља Стефана Дечанског као повод да састављајући његово житије, афирмише хезитанцијско учење. За разлику од других наших старих Биографа, он није имао за циљ гласификовање српске државе и династије Немањића, него је имао за циљ гласификовање православне цркве.

Строго црквена атмосфера на влада само концепцијом Цамблкова списа, него и идејама, које су изразито монашког карактера. Оне долазе до праве експлозије кад говори о женама — ни један наш средњовековни писац не убраја у толикој мери у обележја женине природе превару, сплетку, слабост и бестидност, нити тако указује на женину „сагласност са њаволом“ као он. По Григорију Цамблаку, краљ Милутин ни за шта друго није дао ослепити сина него зато што га је на то навела његова жена, Стефанова маћеха. При томе, он не говори ни о каквим, ни добрим ни рђавим особинама краљичиним — ни име јој не помиње, — нити о разлозима из којих она даје такав савет краљу. За монаха Цамблака доста је то што је жена. Тако је, каже, и Константин Велики, први цар хришћански, онако велик у побожности и мудрости, поверовао лажљивим речима лукаве жене и убио сина Приска. Тако је то од Еве, која је навела на грех Адама. Једна од главних врлина краља Стефана Дечанског, по Цамблаку, то је што није био роб усененим сластима.

Борбен и домишљат као апологет цркве, Григорије Цамблак није мање домишљат и окретан као писац: он је животопис Стефана Дечанског конципирао као драму са трагичним свршетком — као „повест за сузе“, како он сам каже. Отац доје свога сина, без икакве његове кривице, на прост наговор своје жене, ослепити и прогнати у Цариград. Ту, где му умире једно дете, сви — и цар византијски, и патријарх васељеноки, и дворани — сви се диве мудрости и побожности Стефановој. Тек после много година и тек на заузимање цара и свештенства отац допушта сину да се врати и уступа му део земље. Иза смрти очеве, Стефан само после тешке борбе с братом Константином заузима престо и, на свеопште изненађење, показује, што је догле морао крити, да није лишен очњег вида. Победивши Бугаре и сазидавши манастир у Дечанима, он напослетку живи срећно, али замало, јер му се син Душан противу њега без икаквог разлога побуни. Стефан Дечански буде ухваћен, зачен с престола, заточен и задављен. „О неумеопности! О лудости! Како се не осушише злочиначке руке!“ У старој

никога штолик је конципирао као драму са трагичним свршетком — као „повест за сузе“

у свему
Битка

даје му
но само у...
Битка...
и хезитанцијско

српској књижевности нема личности с више трагичности
 акцената него што је Стефан Дечански у Цамблакову спису
 у којем битне црте Стефанове судбине нису, као у Даничићу
 настављача, тријумфални, него мученички моменти.
 Сав у трагичним акцентима, спис Григорија Цамблака
 је исто тако сав у идеализовању лика Стефана Дечанског
 у коме он види, подједнако, „велику кулу побожности и
 круну царства“. Стефан је, по Цамблаку, од своје младости
 био тих, љубазан, нимало горделив и, при сусрету с њим,
 дима, худоспог изгледа. За свога прогонства у Цариграду
 био је тако ревностан на служби у цркви и моленију да су га
 дивили његовој бодрости и ревности и да су га сви заробљеници
 — велику пажњу му је указивао и сам цар, који га је често
 призивао у двор к себи, да с њим говори. Био је присан
 и патријарху и целом црквеном чингу, па и великашима и
 старешинама града, који су сматрали за орећу да се са њим
 с њиме. Кад му је умро син, Стефан не плаче; кад му шаљу
 на дар злата, он злато раздаје, и не негодује што је заточен
 него то сматра за милост Божију. Цамблак не даје Стефану
 само идеалне особине средњовековних пригчева, него му
 даје и особине хезихаста, све до његовог опољашњег изгледа.
 Лице Стефаново је, по њему, било „као оних који гледају
 Бога мисленим очима и испуњавају се неизказаном радошћу,
 и отуда лице добија зраке светлости“. Истина, краљ Стефан
 Дечански је, по Цамблаку, и као владар био иснадмашан
 и његова држава за његове владе извагледно напредовала
 („У свима његовим годинама земља издаваше велико обиле
 плодова, тако да су и многи издалека остављали своје ове
 чаштво и тамо прелазили“). Стефан Дечански је и као даро-
 давац превазилазио све друге владаре; слао је дарове мана-
 стирима у Светој Гори, Палестини, Тесалији, Египту, Сирији
 и, нарочито, Пантократорову манастиру у Цариграду. За-
 уставља се Цамблак с хвалом и на Битци код Велбужда,
 у којој су се отац и син једнако истакли у храбрости. Али,
 заједно с тиме, нема догађаја из живота Стефана Дечанског
 који не би били праћени варијацијама Стефанових хезиха-
 стичких врлина. У Цамблакову спису, краљ Стефан Дечан-
 ски има колико карактер владарца толико „молчалника“,
 колико је придонео војној победи код Велбужда толико је
 заслужан за тријумф хезихазма, и није толико ни светитељ,
 колико је мученик.

Свакако, краљ Стефан Дечански није био срећан човек,
 али историја не зна све узроке његових несрећа, као што

колико карактер владарца, толико

Сав у трагичним акцентима, спис Григорија Цамблака

не зна поузда
 он био лице
 дао, и да би
 престо — нит
 кама — зна
 сти кад је по
 Стефановог
 рао, да би из
 љења и саж
 Цамблаку
 гонства у Ц
 становао у
 свих, у Пан
 штву цара и
 и уверено,
 оца „на на
 се и сам пит
 Живот
 ка, као ни
 светитеља
 претежно
 његовим п
 сти чуда н
 чуда — и
 — каква
 титеља. И
 врста чуд
 пљачкања
 стеле и д
 чуда се
 Цамблака
 Нико ман
 ставила в
 да је поб
 звер, тај
 својио је
 јатељу с
 живали х
 и неутел
 када се
 — а беш
 у тај ч
 преда н
 збаши

не зна поуздано ни њихов карактер, ни величину. Да је
нико био лишен вида, није вероватно да би чудом прогле-
дао, и да би прогледао баш у тренутку кад је заузимао
крону — нити би могао слеп владати и учествовати у бит-
ци кад је под Јелечом пао с коња и сломио ногу. Степен
својеног ослепљења је Цамблак несумњиво потени-
рао да би изазвао према несрећном краљу што више див-
љења и сажаљења. Ни по којем се писцу — најмање по
Цамолаку — Стефан није трагично осећао за свога про-
гонства у Цариграду: он је за све то време, с породицом,
становоао у једном од најугледнијих манастира цариград-
ских, у Пантократорову манастиру, и бивао често у дру-
штву цара и великаша. Не без повода, али претерано одсечно
и уверено, Цамблак и то тврди да је Душан осудио свога
оца „на најгорчу смрт удављења“. Казујући то, Цамблак
се и сам пита: „Како би био савршен мученик, ако не овако?“
Живот краља Стефана Дечанског од Григорија Цамбла-
ка, као ниједан наш животопис XIV века, више је житије
светитеља и мученика него биографија владара. Спис је
претежно житије не само по сценама из свечева живота и
његовим психолошким цртама, него и по множини и важно-
сти чуда на његову гробу. Прва, мање интересантна су она
чуда — исцељење слепих, хромих, узетих, немих, глувих
— каква се збивају над гробовима свих хришћанских све-
титеља. И за књижевност и за историју значајнија је друга
врста чуда, настала над гробом Стефана Дечанског поводом
пљачкања манастира и злостављања монаха од стране вла-
стеле и државних чиновника. У ранијих наших биографа
чуда се дешавају у одбрани од напада иноплеменика; у
Цамблака она се дешавају у одбрани од домаћих насилника.
Нико мањи него један челник, по имену Ивоје, кога је по-
ставила на тај положај царица Јелена, и који се претварао
да је побожан и смирен човек, био је зук у јагњећој кожи,
звер тај идол непобожности, како га назива Цамблак, при-
својио је у Дечанима све имање малпастијско, одузео насто-
јатељу сваку част, а монахе тако заплашио да се нису усу-
живали ходити по манастиру — за његове власти, „велика
и неутешна беда покриваше душе свију“. Али једног дана,
када се челник Ивоје враћао на коњу са својом пратњом
— а беше подневни час и братија појаше у цркви, — дакле
у тај час, кад је он био близу манастирских врата, изађе
преда њ Христов војник — писац мисли на Дечанског —
збаци га с коња и забодје му два велика гвозђа у грло.

ТРАГИЧНИХ
кову спису,
у Данилова
нти.
Цамблака
Дечанског,
ожности и
е младости и
ету с љу-
Цариграду
ену да су
пробивао
завољели
а је често
је присан
кашима и
а се нају
му шалу
заточен,
Стефану
него му
изгледа:
гледају
радошћу,
Стефан
дмашан,
апредна.
о обиље
оје ога-
ао даро-
ве мана-
Синају
ду. За-
пбужда,
и: Али,
чанског
кезиха-
Дечан-
ика", и
нико је
етитељ
човек,
о што

Ивојеви људи
веду ковача
говорити и у
Друго чу
га је видео
запамљиво
време. Реч
подобно им
дође у мана
дали — Ц
шаљу да
дешавала
нсо и оски
што мало
а мирјане
војску, н
више здр
својом р
Јунчеву,
трењу, с
Дечанск
народу
нас је
с војни
пролаз
убе и
љеву,
У тај
вим м
одећо
та по
тако,
Јуна
и у
њак
нау
Рин
њу
сте
га
су
се
ре
д

337
338

ово је више мисли

Ивојени људи брзо унесу у манастир свога господара и до-
веду ковача да га спасу, али узалуд. Ивоје већ није могао
говорити и у љутим мукама испусти своју једину душу.

Друго чудо о коме говори Цамблак и за које тврди да
га је видео својим очима није мање лепа прича ни мање
занимљиво сведочење о друштвеним приликама у његово
време. Реч је о неком Јунцу, који је према делу добио и
подобно име, јер подобно неукроћеном и дивљем јунцу
дође у манастир. Тада дакле Јунца они који су тад вла-
дали Цамблак није одушевљен нашим властима — по-
шаљу да чува манастир, јер је време било ратно, те су се
децавала пљачкања и убиства. Али се тај човек тако по-
несо и осилио да је заповедио да се игуману даје само не-
што мало хлеба и забранио сабраћи да одлазе старешини,
а мирјане је батинао и стављао им ноге у класе. Позван у
војску, наредио је пред одлазак својим заменицима да још
више здостављају настојатеља, заклињући се да ће га убити
својом руком ако га по повратку затече живог. По одласку
Јунчеву, игуман манастирски, једног дана, по свршеном ју-
трењу, оставши сам у цркви отвори ковчег са моштима краља
Дечанског и узме му се молити („Види озлобљење наше,
народа твога Христов војниче! Види облак жалости који
нас је покрио!“). У томе тренутку, Јунац, који је спавао
с војницима у логору, сањао је како се враћа из војске и
пролази кроз манастир идући ка цркви. Прошавши припрату,
уђе и у царске двери, као упутивши се ка столу настојате-
љеву, да га убије железном палицом коју је носио у рукама.
У тај мах, са онога места на коме стоји ковчег са светитеље-
вим моштима, пресретне га страшни човек, украшен царском
одећом, проседе дуге браде (као што је насликан) и удари
га по прсима и по лицу свећњаком који држане у рукама,
тако да се чинило да се свећњак сломио од силна удара.
Јунац се окрене да бежи. Али онај страшни човек стигне га
и удари га посред бедара и у десну мишицу остатком свећ-
њака, као копљем, рекавши: „Ово ти је одмизда да се
научиш да не чиниш свирепства мојој обитељи и народу“.
Рикнувши као звер, Јунац се пробуди и, дуго-немоћан, сте-
њући и стављајући руке на болна места, окретао се у по-
стељи, а његови другови, ужаснути и избезумљени, сатима
га гледали. Донесен у манастир, лежао је седам недеља, јер
су му гњили тело и кости, језик му био отпао и расцепили
се зуби. Није испустио прво душу, а тело да му се потом
распадне, него му је прво тело сагњило, а душа му насилно
држана, за поуку другима, док најпосле и њу испусти...

Јунац

на
дрву

26

27

стари
на
самко

Јунац му је наслико Јунац

успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање
успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање

Захваљујући Стефану Дечанском — завршава писаца — престали су метежи, узбуне се утолиле, неумесна лировања заћутала. „Очисти Господ земљу народа свога пославни Стефана!“ Као и већина наших средњовековних писаца, Григорије Цамблак није само учен теолог, него и приповедач од књижевног и животног искуства, — његове приче о чудима морале су бити на савремене читаоце од огромног утиска.

успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање
 Указавши на многа чуда над моштима краља Стефана Дечанског, Цамблак прелази, као и сви наши животописци, на реторско глорификовање свечево. Он га не глорификује, као што се обично чини, метафорама и атрибутима, него претежно поређењима са личностима из Старог завета и историје хришћанског света. Највише га Цамблак поређује са прекрасним Јосифом, страдаљником који је био од браће продан. „Зар није Стефаново заточење исто, пита се он, зар није онај био цар Египта, а овај Србаља?“ Јосиф је, то Цамблаку, мања личност од Стефана Дечанског, а српски народ већи од јеврејског: онај је био владар, безбожном и окврном народу, а овај... изабраном народу, народу свештеном, који је много више изнад оцрта. — И даље не заборављајући да је Стефан Дечански био не само мученик, него и владар, Цамблак га поређује са Исусом Навином, којег, каже, превазилази бригом за народ и вођењем битака. Поређује га и с царем Давидом, писцем песама и играчем пред ковчегом, опет у корист Стефанову, који није певач песама уз харфу, него песама „које извиру из срдачног инструмента“, и који такође игра у колу, али не ногама, него душевним осећањима. Стефан Дечански је, у Цамблаку, и изнад цара Соломона; у премудрости и лепоти Соломон је био изнад свих царева који су царевали у Израилу, али је био роб женским слабостима, а Стефан Дечански, мудрошћу коју је по природи имао, сачувао се од таквог порока. Не поређује Цамблак Стефана Дечанског само са старозаветним царевима, него и са савременим хришћанским владарима. Као што је онај, каже он — још увек мислећи на Јосифа — превазилазио источне цареve побожношћу и правдом, тако је Стефан надмашао западне милостињом, славом и богатством... Није у питању идејна оригиналност или књижевна новина Цамблакових реторских поређења. У питању је друштво у које он ставља глорификовану личност и висина коју јој у томе друштву даје. Цамблак ставља краља Стефана Дечанског у највеће личности ис-

успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање
успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање

успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање
успех и слава и поштовање и поштовање и поштовање и поштовање

...ава писац —
...на-пировања
...га послани
...них писаца,
...и припо-
...егове приче
...од огромног

...а Стефана
...вотописци,
...лорифику
...утима, не-
...рог заве-
...Цамблак —
...који је
...ње исто,
...ј Срба-
...ана Де-
...је био
...изабра-
...изнад
...чански
...поре-
...бри-
...царем
...опет
...фу,
...који
...ећа-
...Со-
...вих
...ен-
...по
...је
...а-
...а.
...а
...и,
...и
...и

торије света, и његови слушаоци су то морали прихватити
с великим поштовањем и задовољством.

Напоредо са идеализовањем Стефана Дечанског, с то-
њем мистичних појава у животу, у Цамблаковом
стоје, као и у других писаца његовог доба, реалне истор-
ријске чињенице и веродостојна сведочења. Још
иако је свакако знао за биографију краљеву, реалне истор-
пола века раније од њега, саставио Данилов манастир,
и за аутобиографију краљеву у његовој повељи Дечан-
ма, Цамблак их не само не копира, него се ни идејно не
чињенички не поводи за њима — уз своју концепцију жи-
вота и личности Стефана Дечанског, он раније писане жи-
пуњује и њихове податке мења или их друкчије обраду-
ва. Он зна и што други не знају: да је Стефан Дечан-
лишен вида на Овцем пољу; да му је за прогонства у Ца-
риграду умро онде један син; да је Душан, по очеву по-
вратку у земљу, остао код деда на двору; и да је, по смрти
Милутиновој, Стефанов полубрат Константин покушао да
му отме престо. Не може се рећи да Григорије покушао да
није имао чула за историјске чињенице — само га је
у одређеном циљу. По њему, краљ Милутин се приводе
да му се син врати из прогонства по савету цара Андроника
и посредовањем настојатеља Пантократоровог манастира
у Цариграду, а не заузимањем хиландарских манастира
пејког архиепископа, као што тврди Данилов манастир.
Цамблак ништа не говори ни о учешћу архиепископа Де-
цила II у зидању Дечана, о чему тако опширно прича пе-
стављач Данилов. Као и његов савременик епископ Марко
игуман Григорије Цамблак ставља грчку цркву испред
српске и византијског цара испред српског краља.

У чему је Цамблак веродостојан и истински убедљив
то је у историјату оснивања и у топографском лоцирању
манастира у Дечанима. Очарао лепотом предела који је
олабрао да подигне у њему задужбину — каже он о Сте-
фану Дечанском — краљ је, не губећи време, заповедио
да брзо дођу каменоресци и да се за зидање поставе не-
челници од приморских градова. Сам је подигао ту по-
торе, да нагледа зидање „дивећи се красном месту ко-
је је сачишћено сваким дрвећем..., многогранато и мно-
гоплодно, а уједно равно и травно“. Не ограничавајући
се на давање опште слике, Цамблак наводи појединости
тога места: „Ту извиру велики извори и напаја га бистра
река, чија вода пре укуса даје велико руменило лицу“.

Историјски у историјату оснивања манастира у Дечанима
41 манастир у Дечанима

Зубе
остале
после уку
инко не
локалитет
лине кој
највише
ваздух: С
дође, на
је манастир
што би ј
које је с
вољно ду
настира
страни. П
ко да је
града ок
птичја гн
блак пос
чудно д
лепоти“
каже он
велику д
ју и очи
цијама
јединости
и украш
многочуд
камење ј
тако да
мен
шој сред
нијег оп
Цамблак
ни одне
насликан
околина,
дати су
с расући
техничко
споменик
саног мр
тврдити
красоту
али да ј
целога о

у јужној страни
описивање
околина

после укуса велико добро расположење телу, тако да се
неко не може наситити љубочашћу воде". Указавши на
локалитет манастира, Цамблак прелази на описивање око-
лина која га окружава. "Са западне стране затварају га
највише горе и њихове стрмине, и отуда је тамо здрав
ваздух. Са источне стране овоме се приподобљава велико
поље, наводњавано истом реком." После те топографи-
је манастира, коју је дао тако одређено и подробно као
што би је дао учен географ, Цамблак описује грађевине
које је саградио краљ Стефан. "Около подиже град, до-
настира наспрам црквеног лица мало се клоне ка јужној
вољно дуг и широк, утврђен честим кулама, а врата ма-
настира наспрам црквеног лица мало се клоне ка јужној
костур, и да је по висини равна црквеном врху. А по зидовима
града около прилепљене су ћелије иноцима, као нека
птичја гнезда." Од профаних грађевина манастирских Цам-
блак посебно истиче велику трпезарију и игуманију —
"чудно дело и достојно повести", саздано "по реду и у
лепоти" — а потом описује цркву. "Посред свега овога —
каже он — подиже и боголепни храм, који унутра има
велику дужину и ширину, а висину толику да се утрућу-
ју и очи оних који гледају." Не задовољавајући се апстрак-
цијама ни генералисањем, Цамблак износи конкретне по-
јединости о храму. "Држе га стубови од мрамора израђени,
и украшени је разним сводовима. А споља је састављен
многочудно од тесаног мрамора, црвеног и уједно белог;
камење једно с другим сачлањено је дивно и мајуметничкије,
тако да изгледа да је лице целог онога храма један ка-
мен... који се јавља у неизказаној иској лепоти..." У на-
шој средњовековној књижевности нема стварнијег и детаљ-
нијег описа једнога манастира и његове цркве од овога
Цамблаковог описа Дечана. Предео у њега није ни измишљени
ни однекуд преписан, нити је конвенционално песнички
насликан по примеру виђеном у нечијем спису. Локалитет,
околина, комплекс световних грађевина, здање самог храма,
дати су с конкретним подацима из области архитектуре и
с расуђивањима из естетике, на начин писца не само од
техничког знања, него и осетљивог на лепоту архитектонских
споменика. Да је једна црква сазидана од разнобојног те-
саног мрамора, то може свако запазити, као што може и
тврдити да "лепота камена и величина даје храму највећу
красоту... на достојнолепност онима који су га начинили",
али да је камење тако састављено да се чини да је "лице
целога онога храма један камен", то може рећи само неко ко

Библија
Час
Завршетак

Завршетак
Колонна
Манастир
Дечански

Школарство
Дечански

Дечански

се разуме у врху
запажања грађев
што он има у
оскудно у ранији
у првој и другој

Ни ту зами
Цамблак кад го
нилова наставл
вотопису краљ
лико места Ца
говору војничк
фан Дечански
ник на духовн

Без сумњ
Живот краљ
вано књижев
шао кроз до
ристично је
духу, има е
Изоставивши
реченицом у
ауторитарни
великога и
он Стефана
је "војничк
"надкриљав
став по иде
материји и
сцене. "Чу
њим позор
тужно див
сеца глас"
прве сцене
биви љуто
сти, би л
после осл
заоставши
његова ок
ровске сц

Више
и мелодр
чања. Ни
и толико
за његов

осрећене природе шир...

се разуме у архитектуру и зна шта је уметност. Цамблакова запажања грађевинских објеката су утолико убедљивија што он има у једнакој мери осећање природе, ретко и оскудно у ранијим епохама, а приметно у писаца и уметника у првој и другој деценији XV века.

Ни ту заинтересованост, ни ту вештину причања нема Цамблук кад говори о Битци код Велбужда, која је за Данилова настављача био централни момент у његовом животопису краља Стефана Дечанског. Колико тој битци толико места Цамблук даје Стефановој молитви и његоду говору војницима уочи битке. Њега мање интересује Стефан Дечански као победник на бојном пољу него као мученик на духовном и моралном плану.

Без сумње, и у целини и у појединостима, Цамблаков Живот краља Стефана Дечанског је зналачки компоновано књижевно дело, састављено од човека који је прошао кроз добру школу и био писац од заната. Карактеристично је што његов спис, дат у теолошком и монашком духу, има почетак који пре личи летовнику него житију. Изоставивши уобичајени богословски увод, писац првом реченицом улази у срж приче, ауторитативно као што је ауторитативна личност о којој ће говорити. „Овај беше цар великога и најславнијега народа српског“, представља нам он Стефана Дечанског и одмах додаје да је то владар који је „војничком силом превазилазио све друге народе“ и „надкриљивао околне славом и богатством.“ Богословски састав по идејама, Живот краља Стефана Дечанског је по материји историјска трагедија, подељена на чинове и на сцене. „Чујте!“ позива писац слушаоце и, као да је пред њим позорница, каже: „Долази царица к цару, показујући тужно лице и рони сузе, и унутрашњим пламеном пресеца глас“, „да подигне оца на ослепљење сина“. После прве сцене, друга: „Праведни би ухваћен неправедно, незлобиви љутом замком, милостиви немилостиво и, о неумесности, би лишен очију“. У трећој сцени, Стефан Дечански, после ослепљења, до краја изнемогао, једва пред зору мало заспавши, угледа у сну св. Николу где ноћи на долану оба његова ока, да му их сачува и једнога дана врати. Шекспировске сцене, пре Шекспира, ређају се једна за другом.

Више него поетичан, Григорије Цамблук је патетичан и мелодраматичан писац, који радо потенцира ефекте причања. Нигде се у нашој старој књижевности толико не плаче и толико не целива као у њега. На поклону који му доноси за његова прогонства Стефан Дечански благодари „обилним

Битка код Велбужда

Зналачки компоновано дело

Шекспирова сцена

патетичан и мелодраматичан писац

како га штељиво као

сузама"; краљ Милутин плаче док слуша вести о сину којег је прогнао у Цариград; поново добивши вид од св. Николе, Стефан Дечански „на много часова сузе изливаше“; цар Андроник и Стефан плачу на расстанку, а цариградски монаси испраћају Стефана са сузама; по повратку Стефанову, отац је „доброг сина са сузама целивао...“ молећи га са истинском смерношћу опроштај за оно што му је учињено. Син се овако држао у том тренутку: „Тешио је царево ридање, а себе је сматрао кривим за оно што је поднео“. Ретка је страница у Цамблака на којој он не жели да покаже светитељеву и своју душевност и осећајност. На свеноћном бденију у Пантократоровој цркви у Цариграду прогнани Стефан Дечански стоји на своме месту „уздишући из дубине душе“, захвалао Богу што га је удостојио „милости губитком вида“, и сматрајући „лишаване очију као просвећење, а заточење као велику утеху“. Подигавши болницу у близини Дечана, краљ Стефан, често онамо одлазећи, „грлио је усрдно она састрадателна тела, целујући их са сузама, говорећи к њима речи утехе“. Када му се јавља у сну св. Никола и саопштава му да ће ускоро умрети, краљ Дечански, пробудивши се, „са сузама радост мешаше и, себе бацивши на земљу, благодараше Бога и весника доброга спасења...“ Које ли разлике између тихог говора, праве љубави и достојанственог умирања у Животу господина Силеона од св. Саве и форсираног гласа, професионалне жалости и вербалних симпатија у Цамблакову Животу краља Стефана Дечанског — та два списа раздељују не само два разна века, већ и два разна карактера њихових аутора. Није мала разлика ни између Цамблака и Даниловог настављача, који је, на нешто више од пола века раније, саставио животопис истог краља — њихови радови су друкчији почев од наслова до идеја и од духовне атмосфере до тоне причања. Само једанпут, двапут се у Цамблака налази, на смирену осећања и ведре слике, можда највише у оном тренутку у којем Стефан Дечански постаје краљ. „Када сазнаде да је очева смрт истинита, одмах бацивши убрус од очију, показа се онима који су се скупили светао лицем, а још светлији очима, и препаса се на достојно му српско царство.“ Такав се указао млади краљ. А овако су се понели великаши: „И пошто се такав глас свуда раширио, један другога не стижући ка њему течаху“. На последњој слици су они и краљ заједно: „А он, све грлећи целиваше и говораше им речи пуне користи, а уједно и премудрости, и некако полагаше у њихова срца неку силу усрдности. И беше љубим и

Брујини
и нобити

X

двоји
Саване

X

X

X

- боршери глас; урбе шованско, шаванско

... u ruku slavni svetitelja na kome su se strelom...
 ... i mučenništva, „među carevima izvršio, Ste-
 ... u koga „ni okrb, ni tesniga, ni zatvora
 ... ni izbodene očiju... ne mogao pokolebati
 ... od ruku ubilačkih“. Camblak je ovom svojom spisu
 ... Stefanu Dječanskom. Kao i u životu kraljevu, Cam-
 ... u službi ukazuje na njegove zasluge za poraz
 ... i pobedu kuznasta: „Zastide se tvoje
 ... i premudrih samodržac grini i sablu
 ... jer ti ne trpljase gledati zlostavne kao u-
 ... stada blagochastivih“. Više nego u životu
 ... sad u Stefanu Dječanskom ne samo „svetlo-
 ... crkve“, nego i „svetoga korena još svetiju
 ... koji „toje bio mañi po veri i judñi božastvenoj
 ... i Save svetstvenih... a prevaziñe i njih imenom
 ... mučenostim“. Na službu svetiteljevu on izričito
 ... sunarodnike: „Srpska kolena sva, usrdno
 ... se svojeza zastupnika slaveñi... Srpski rodovi
 ... duhovno likujuñi, zajedničku dobit xvalite... Srpska
 ... sva spomenu tvome raduju se“. Blizina svetitelje-
 ... u kojoj one leže i u kojoj je on neko-
 ... u pevacevu glasu bude više intimnosti, a svakako više
 ... nego obično. „Dao si ukrašenje dječanskoj crkvi,
 ... Stefana tvoga ugodnika... da si ulipšanje
 ... carevima, Gospode, Stefana premudrog“, „nema-
 ... u Boga posrednika mi tvoje obitelji inoći, osim
 ... te, Stefane“. Ima u ovom spisu Camblakovom čak i alu-
 ... na suvremene događaje i dolazak Turaka: „Raštrpiše
 ... usta svoja, kao zverovi žureñi da tvoje progutaju otadžinstvo,
 ... bezbojni... Svog otadžinstva horugve ukreni
 ... varvara bezbojnih... Agarinska čeda, blaženi,
 ... pod noge gospodi našoj podložni“.

Kao i svi sastavljači crkvenih pesama, Grigorije Cam-
 blak je više bogat no originalan u metaforama i slikama,
 koje su tradicionalno lepe. Izvesno osveženje unosi on
 u tu staru internacionalnu poeziju češćim pomnjanjem
 prirode. „Vesna nam danas u zimsko doba
 zasnija... Kao drvo pored izvora vode plod svoj dađe u
 vreme svoje... Kakvim dobroskladnim cvetovima da oven-
 čamo Stefana... Stefan vaistinu cvet pokazao se.“ Ne samo
 u Camblaku, nego i u drugim naših pisaca sa početka XV

Handwritten note: (see...)

века залажа се појачано интересовање за годишња доба и за промене у природи које с њима долазе.

Из других разлога је прилачан Цамблаков мали прозни спис о претку мошти св. Петке у Београду. У њему се пуно пише и задовољства приповеда како се, по паду Видина у турске руке, појавила на султанову двору „благочастива кнегиња српске земље, супруга увек помиљана и светота кнеза Лазара, са два своја благочастива нога и светота деспота и Вуксом, и са супругом велогранка Стефаном деспотом Угљеше, по имену Јефимија“, ликог и врло храброга деспота Угљеше, које јој је султан, изистика и затражила мошти св. Петке, које јој је султан, изистика и затражила мошти св. Петке, које јој је султан, изистика да Цамблак, као ретко који наш стари писац, необично хвали деспота Угљешу — по свој прилици не само стога што је Угљеша јуначки погинуо на Марици, него што је и у својој држави измирио грчку и српску цркву. Он хвали у своме спису ништа мање и кнегињу Милицу и деспотицу Јелену, у којима види колико велике генове — толико смерне монахиње, казујући о њима да, „испосништвом украшене, надмашаху многе и делањем и врлинама, у премудрости и оштроумљу“. Само лепих речи има Цамблак и за државу деспота Стефана, иако и за њу у првом реду из црквених и монашких побуда. „Реци ми, у којим земљама има манастира, толико великих и тако славних? У којим градовима?“ пита се он. Монах и сам, не заборавља да ода хвалу и својој српској сабраћи: „Где је више од небројеног монаштва инока, који живе анђелским и безбрижним животом? Где толико архијереја?“ Што је ретко и код њега и код других писаца, он се опомиње и властеле и — што је још ређе — народа. „Где побожности народне, колико међу властима и колико међу подручјим? ... Одузе владика [Христос] бугароку славу од ње [св. Петке], па јој дарова српску.“ Чак и у својој преради Службе св. Петки, на којој је радио у исто доба, Цамблак истиче да је та „светитељка скиптру српском помоћница, поуздана заштитница“, и да њене мошти красе Београд у цркви која носи њено име.

Пошто је написао толике химне српским људима и српској земљи, одрекавши се Бугарске у којој се родио и стојећи на српској страни у говору о Битци код Велбузда, Цамблак је убрзо оставио Дечане и дошао у Кијев, где

и В. Киселиков, и. д., стр. 64—68; прерисо М. Башић, Из старе српске књижевности, Београд, 1931, стр. 137—139; Ђ. Сп. Радојичић, Антологија старе српске књижевности, Београд, 1960, стр. 147—149.

се, упркос анатеми и московског митрополита и цариградског патријарха, примио за митрополита у држави литавског кнеза Витовта, који га је, са свитом од триста великаша и овештеника, послао на сабор у Констанцу, на коме је Цамблук поздравео краља Зигмунда и римског папу, изјављујући готовост да прихвати унију. У животу, кратко-времени игуман дечански Григорије Цамблук није био много осетљив на границе, ни моралне ни географске, у књижевним саставима, више него и у једног нашег средњовековног писца, у њега се слуте црте лицемерства.

— преамбуле, шрапне виле

до прејана добољави сајмљв,

до књижевниј и сити пратодуја тоги

до м шубе и шубе

Тв!

ист. Тв!